

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

Datums skatāms laika zīmogā Nr. 1-6/8
Uz 02.05.2022 1-04/184-pav

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokli lietā Nr.2022-08-01

Tiesībsargs saņēma Satversmes tiesas 2022. gada 2. maija vēstuli Nr. 1-04/184-pav (reģistrēta 02.05.2022, reģ. Nr. 323). Šai vēstulei pievienots Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča 2022. gada 28. aprīļa lēmums, ar kuru tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2022-08-01 „Par Maksātnespējas likuma 169. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam” un aicināts sniegt viedokli par visiem jautājumiem, kuriem, pēc viņa ieskata, varētu būt nozīme lietā.

Tiesībsargs ir iepazinies ar lēmumam pievienoto Evitas Kaužēnas (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) pieteikumu un Saeimas atbildes rakstu un sniedz šādu viedokli:

1. Lietā Nr. 2022-08-01 ir apstrīdēta Maksātnespējas likuma 169. panta sestās daļas (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstība Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 107. pantam.

Maksātnespējas likuma 169. pants regulē maksātnespējas procesa administratora (turpmāk – administrators) atlīdzību juridiskās personas maksātnespējas procesā. Saskaņā ar apstrīdēto normu administratoram netiek noteikta atlīdzība gadījumā, ja viņš tiek atcelts no juridiskās personas maksātnespējas procesa šā likuma 22.panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7.punktā minēto iemeslu dēļ.

2. No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja ir administratore, kas ar tiesas lēmumu atcelta no juridiskās personas maksātnespējas procesa, pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 20. panta pirmās daļas 7. punktu un 22. panta otrās daļas 1. un 2. punktu. Vēlāk tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, atcēla juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros pieņemtu kreditoru sapulces lēmumu par atlīdzības noteikšanu Pieteikuma iesniedzējai.

2.1. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma liedz administratoram tiesības saņemt atlīdzību par maksātnespējas procesa ietvaros veikto darbu un tādējādi ierobežo personai Satversmes 107. pantā noteiktās tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu.

Apstrīdētā norma esot pieņemta un Maksātnespējas likums esot izsludināts normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā, kā arī apstrīdētā norma esot pietiekami skaidra un saprotama. Tomēr likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu, jo neesot periodiski pārskatījis apstrīdētajā normā ietvertu tiesisko regulējumu un no jauna izvērtējis tajā ietvertā pamattiesību ierobežojuma pamatotību. Tādēļ pastāvot šaubas par to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Apstrīdētās normas mērķis esot sodīt no maksātnespējas procesa atcelto administratoru. Vienlaikus apstrīdētās normas mērķis esot arī kreditoru tiesību un interešu aizsardzība maksātnespējas procesa ietvaros, jo administratoram neizmaksātā atlīdzība varot tikt izmantota kreditoru prasījumu segšanai. Šos mērķus nevarot uzskatīt par pamattiesību ierobežojuma legītimajiem mērķiem Satversmes 116. panta izpratnē.

Pamattiesību ierobežojums arī neesot nepieciešams, jo minētos mērķus ļaujot sasniegt citi, normatīvajos aktos jau paredzēti līdzekļi. Proti, Maksātnespējas likumā un citos normatīvajos aktos jau esot noteikta administratora atbildība par pieļautajiem tiesību normu pārkāpumiem, kā arī noteiktas kreditoru tiesības piedzīt atlīdzību par zaudējumiem, kas viņiem nodarīti administratora prettiesiskas rīcības rezultātā. Likumdevējs arī varot noteikt tādu maksātnespējas procesa regulējumu, kas ļautu individuāli izvērtēt katru administratora atcelšanas gadījumu un noteikt samērīgu atlīdzības samazinājumu. Turklāt pamattiesību ierobežojums neesot atbilstošs, jo labums, ko no pamattiesību ierobežojuma gūst sabiedrība, neesot lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

2.2. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Saeima uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Apstrīdētā norma aizsargājot parādnieka un kreditoru tiesības un likumiskās intereses maksātnespējas procesā, kā arī veicinot maksātnespējas procesu efektīvu un likumīgu norisi, kas esot būtiska valsts ekonomikas stabilitātei un izaugsmei. Tādējādi pamattiesību ierobežojumam esot legītimi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Pamattiesību ierobežojums esot samērīgs, jo likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti legītimo mērķu sasniegšanai. Normatīvajos aktos esot noteikti vairāki tiesiskie līdzekļi, kas vērsti uz maksātnespējas procesa tiesiskuma un efektivitātes nodrošināšanu, ir savstarpēji saistīti un cits citu papildina. Viens atsevišķs tiesiskais līdzeklis nevarot būt tikpat efektīvs kā visu šo līdzekļu kopums. Savukārt tāds regulējums, kas ļautu no juridiskās personas maksātnespējas procesa atceltam administratoram saņemt atlīdzību par atsevišķām maksātnespējas procesa ietvaros veiktajām darbībām, radītu papildu slodzi tiesām, nevarētu sabiedrības uzticību maksātnespējas procesam un nevarētu tikpat efektīvi motivēt administratorus ievērot normatīvo aktu prasības. Tādēļ pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus nevarot vienlīdz efektīvi sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Administratoru darbības uzraudzība un kontrole esot sabiedriski nozīmīgs jautājums. Regulējums, kura mērķis ir nodrošināt administratora rīcības tiesiskumu, esot sevišķi nozīmīgs Latvijas apstākļos. Turklāt administrators savu profesionālo darbību varot realizēt secīgi vai pat vienlaikus vairākos maksātnespējas procesos un saņemt atlīdzību par to maksātnespējas procesu administrēšanu, kuru ietvaros viņš rīkojies tiesiski. Tādējādi Sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību

ierobežojuma esot lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

3. Satversmes 107. pantā citstarp ir noteiktas ikviena darbinieka tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka par Satversmes 107. pantā ietverto tiesību uz darba samaksu subjektiem atzīstami ne tikai darbinieki, bet arī citas fiziskās personas, kuras, īstenojot Satversmes 106. pantā noteiktās tiesības uz darbu, ir brīvi izvēlējušās nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.¹ Satversmes 106. pantā ietvertās personas pamattiesības ir attiecināmas citstarp uz tādām personām, kas izvēlējušās darboties administratora amatā.² Līdz ar to ir secināms, ka uz administratoru ir attiecināmas arī Satversmes 107. pantā ietvertās pamattiesības.

Maksātnespējas likuma 169. panta pirmajā, otrajā, trešajā, ceturtajā un piektajā daļā ir noteiktas administratora tiesības saņemt atlīdzību par amata pienākumu veikšanu juridiskās personas maksātnespējas procesā. Savukārt apstrīdētā norma noteic, ka administratoram šī atlīdzība netiek noteikta, ja administrators no juridiskās personas maksātnespējas procesa atcelts Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7. punktā minēto iemeslu dēļ. Proti, apstrīdētā norma tajā noteiktajos gadījumos liedz administratoram tiesības saņemt samaksu par veikto darbu. Tādējādi ar apstrīdēto normu ir ierobežotas personai Satversmes 107. pantā ietvertās pamattiesības.

4. Lai izvērtētu Satversmes 107. pantā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;
- 2) vai pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.³

5. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesa pārbauda:

- 1) vai apstrīdētā norma ir pieņemta normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā;
- 2) vai likums, kurā ietverta apstrīdētā norma, ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai apstrīdētā norma ir pietiekami skaidra un saprotama, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Vienlaikus pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam. Tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atbilstoši labas likumdošanas principam atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka.⁴

Tiesībsargam pēc iepazīšanās ar apstrīdētās normas tekstu un Saeimas likumdošanas datubāzē pieejamo informāciju par tās pieņemšanas procesu nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir izstrādāta un pieņemta normatīvajos aktos

¹ Sk. Satversmes tiesas 2012. gada 8. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-04-03 17.2. punktu.

² Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 14.1. punktu.

³ Sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 11. punktu un 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 15. punktu.

⁴ Sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu.

paredzētajā kārtībā, likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām un apstrīdētā norma ir pietiekami skaidra un saprotama. Pieteikumā nav norādīts uz tādiem apstākļiem, kas varētu liecināt par likumdevēja pieļautu labas likumdošanas principa pārkāpumu. Tādējādi nav pamata apšaubīt arī to, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, ievērojot labas likumdošanas principu.

Pieteikuma iesniedzēja pauž viedokli, ka labas likumdošanas princips ir pārkāpts, jo viņai nav informācijas par to, ka likumdevējs pēc apstrīdētās normas pieņemšanas būtu no jauna izvērtējis tajā ietvertā pamattiesību ierobežojuma pamatotību. Šis Pieteikuma iesniedzējas viedoklis balstīts uz Satversmes tiesas judikatūrā nostiprināto atziņu, ka atbilstoši tiesiskās valsts principiem likumdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams.⁵

Pēc tiesībsarga ieskata, likumdevēja pienākums periodiski apsvērt tiesiskā regulējuma efektivitāti, piemērotību, nepieciešamību un pilnveidošanu, ir izpildāms, likumdevējam uzraugot tiesiskā regulējuma funkcionēšanu praksē, kā arī sekojot līdzī pārmainām tiesību sistēmā, lai nepieciešamības gadījumā izstrādātu un pieņemtu tiesiskā regulējuma grozījumus vai izslēgtu no tiesību sistēmas tādu tiesisko regulējumu, kas vairs nav piemērots, nepieciešams vai atbilstošs. Ja šis likumdevēja pienākums nav pienācīgi izpildīts, attiecīgais tiesiskais regulējums var kļūt par neatbilstošu Satversmei pēc būtības, proti, mainoties faktiskajiem vai tiesiskajiem apstākļiem, tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums var zaudēt leģitīmo mērķi vai kļūt nesamērīgs. Savukārt pārbaudot, vai tiesību normas izstrādes un pieņemšanas process atbilst labas likumdošanas principam, Satversmes tiesa izvērtē likumdevēja rīcību likumdošanas procesa ietvaros, nevis likumdevēja rīcību pēc tiesību normas pieņemšanas. Tādēļ minētie Pieteikuma iesniedzējas argumenti neattiecas uz jautājumu par to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

6. Lai pareizi noteiktu apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi un izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, ir nepieciešams vispirms noskaidrot apstrīdētajā normā paredzētā lieguma raksturu. Proti, ir nepieciešams noskaidrot, kādi ir šā lieguma mērķi – sodīt administratoru, aizsargāt juridiskās personas maksātspējas procesa dalībnieku tiesības un likumiskās intereses vai atturēt administratoru no prettiesiskas rīcības. Jāņem vērā tas, ka minētie mērķi nav savstarpēji izslēdzoši un viena un tā pati tiesību norma var vienlaikus kalpot vairāku mērķu sasniegšanai.

6.1. Saskaņā ar Maksātspējas likuma 11. panta otro daļu, 62. panta pirmo un otro daļu, 117. pantu, 118. panta pirmo daļu, kā arī 168. un 169. pantu administratora atlīdzība ir daļa no juridiskās personas maksātspējas procesa izmaksām, kas tiek segtas juridiskās personas maksātspējas procesa ietvaros. Juridiskās personas maksātspējas procesa izmaksas, tostarp administratora atlīdzību, sedz pirms jebkuru citu prasījumu segšanas. Juridiskās personas maksātspējas procesa izmaksu segšanai vispār ir izmantojama parādnieka manta, bet, ja parādnieka manta nav pietiekama, izmaksas var segt no parādnieka pārstāvja, administratora, kreditora, kreditoru grupas vai citu fizisko vai juridisko personu naudas līdzekļiem un pēc to iniciatīvas, minētajām personām par to

⁵ Sk. Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 35. punktu.

rakstveidā vienojoties ar administratoru, ja šāda vienošanās atbilst kreditoru interesēm. Ja juridiskās personas maksātnespējas process tiek izbeigts saistībā ar parādnieka mantas neesamību, maksātnespējas procesa izmaksu segšanai izmanto juridiskās personas maksātnespējas depozītu.

Apstrīdētā norma liedz administratoram tiesības saņemt atlīdzību par darbu juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros vienīgi tad, ja viņš no tā atcelts Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7. punktā minēto iemeslu dēļ. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1. punktu administratoru atceļ, ja attiecībā uz viņu pastāv šā likuma 20. pantā noteiktie ierobežojumi administratora pienākumu pildīšanai konkrētajā juridiskās personas maksātnespējas procesā. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 2., 3. un 4. punktu administrators tiek atcelts tad, ja viņš neievēro maksātnespēju reglamentējošo normatīvo aktu prasības, tiesas nolēmumu vai Maksātnespējas kontroles dienesta uzlikto tiesisko pienākumu. Savukārt saskaņā ar šā panta otrās daļas 7. punktu administrators tiek atcelts tad, ja viņš ļaunprātīgi izmanto savas pilnvaras. Apstrīdētā norma nav piemērojama un atlīdzība administratoram ir nosakāma tad, ja administrators ir atcelts no juridiskās personas maksātnespējas procesa tādēļ, ka viņš pats Maksātnespējas likuma 23. pantā noteiktajā kārtībā atkāpās no konkrētā maksātnespējas procesa (Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 5. punkts), ja viņš ir atcelts, jo kreditoru sapulce uzskatīja, ka administrators nenodrošina efektīvu maksātnespējas procesa norisi (Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 6. punkts), kā arī tad, ja administrators atbrīvots, atcelts vai atstādināts no amata vai viņa amata darbība ir apturēta (Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 8.¹ punkts). Maksātnespējas likuma 22. panta pirmā daļa noteic, ka administratoru no amata atceļ tiesa pēc savas iniciatīvas, Maksātnespējas kontroles dienesta vai administratora pieteikuma vai kreditoru sapulces ierosinājuma.

Tādējādi no Maksātnespējas likuma regulējuma izriet, ka pēc būtības saskaņā ar apstrīdēto normu atlīdzība administratoram tiek liegta vienīgi tad, ja tiesa atcēlusi administratoru saistībā ar viņa prettiesisku rīcību konkrētā juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros (administrators uzņēmās maksātnespējas procesa administrēšanu, nebūdamas tiesīgs to darīt, neievēroja maksātnespēju reglamentējošo normatīvo tiesību aktu prasības, tiesas nolēmumu vai Maksātnespējas kontroles dienesta uzlikto tiesisko pienākumu vai ļaunprātīgi izmantoja savas pilnvaras). Tomēr tas vien, ka apstrīdētās normas piemērošana ir saistīta ar administratora pieļautu prettiesisku rīcību, pats par sevi nenozīmē, ka tajā paredzētais liegums būtu uzskatāms par sodu.⁶

6.2. Maksātnespējas likuma IV¹ nodaļā ir noteikta administratora disciplināratbildība par 1) normatīvo aktu būtisku pārkāpumu; 2) profesionālās ētikas normu būtisku pārkāpumu; 3) sistemātiskiem normatīvo aktu pārkāpumiem, ja tos konstatējis Maksātnespējas kontroles dienests šajā likumā noteiktajā kārtībā; 4) pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu, ja to konstatējis Maksātnespējas kontroles dienests šajā likumā

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Welch v. the United Kingdom* (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 9. februāra spriedumu lietā *Welch v. the United Kingdom* (pieteikums Nr. 17440/90)) citstarp izvērtēja, vai par narkotisko vielu apriti notiesātas personas mantas konfiskācija ir uzskatāma par sodu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. panta pirmās daļas izpratnē. Šajā spriedumā ietvertās atziņas nav tieši attiecināmas uz izskatāmo lietu, taču tās var izmantot kā vadlīnijas, lai noskaidrotu apstrīdētajā normā paredzētā lieguma raksturu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa citstarp atzina: tas vien, ka priekšnoteikums normatīvajos aktos paredzētā pasākuma piemērošanai ir personas prettiesiska rīcība, pats par sevi nenozīmē, ka šis pasākums ir uzskatāms par sodu, un ir jāņem vērā arī citi apstākļi. Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja, ka tam, cik būtiski konkrētais pasākums ietekmē personu, nav izšķirošas nozīmes, jo arī preventīva rakstura pasākumiem var būt ievērojama ietekme (sk. sprieduma 26.–35. punktu).

noteiktajā kārtībā; 5) valstij, parādniekam vai kreditoriem nodarītiem zaudējumiem, ja zaudējumu apmērs pārsniedz 20 minimālās mēnešalgas un tas ir konstatēts ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu. Maksātnespējas likuma 179. pantā ir noteikta administratora administratīvā atbildība, savukārt Krimināllikumā – administratora kriminālatbildība par maksātnespējas procesa ietvaros pieļautiem pārkāpumiem. Tātad normatīvajos aktos administratoram ir noteikta dažādu veidu atbildība par viņa pieļautu prettiesisku rīcību juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros. Šos pārkāpumus izvērtē tam pilnvarotas institūcijas, kas ņem vērā konkrētā administratora rīcību un piemēro viņam atbilstošu sodu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka maksātnespējas process ir vērsts galvenokārt uz kreditoru un parādnieku tiesību aizsardzību. Administrators ir tiesas iecelta persona, kura pilda valstij nozīmīgas funkcijas, un administratora uzdevums ir nodrošināt maksātnespējas procesa efektivitāti. Turklāt administratoram, pildot amata pienākumus, jāgādā par maksātnespējas procesa likumīgu norisi. Maksātnespējas likums paredz administratoram plašas pilnvaras juridiskās personas maksātnespējas procesā un fiziskās personas maksātnespējas procesā, citstarp pilnvarojot administratoru pārņemt parādnieka mantu un rīkoties ar to, pieņemt lēmumus, kas ietekmē kreditoru intereses, kā arī kļūt par faktiski vienīgo maksātnespējīgā komersanta likumīgo vadītāju (amatpersonu) ar visplašākajām tiesībām pieņemt lēmumus un slēgt darījumus.⁷

Satversmes tiesa ir arī uzsvērusi, ka maksātnespējas procesa tiesiskajam regulējumam jānodrošina ne vien parādnieka un kreditoru tiesību un likumisko interešu, bet arī visas sabiedrības un valsts interešu aizsardzība. Šajā nolūkā ir būtiski panākt sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas regulējuma efektivitātei un tam, ka administratoru darbība atbilst sabiedrības interesēm.⁸

Apstrīdētā norma vienīgi liedz noteikt administratoram atlīdzību, kuru viņš būtu tiesīgs saņemt juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros, ja viņš nebūtu no tā atcelts apstrīdētajā normā minēto iemeslu dēļ. Tās piemērošana nav atkarīga no administratora prettiesiskās rīcības rakstura vai viņa rīcības ietekmes uz maksātnespējas procesu un tajā iesaistīto personu tiesībām un likumiskajām interesēm. Administratora pieļautās prettiesiskās rīcības raksturs un tās rezultātā nodarītais kaitējums tiek vērtēts, saucot administratoru pie disciplināratbildības, administratīvās atbildības vai kriminālatbildības un nosakot konkrētajam pārkāpumam atbilstošu sodu.

Skatot apstrīdēto normu sistēmiski kopsakarā ar citām Maksātnespējas likuma un citu normatīvo aktu normām, ir secināms, ka tajā paredzētā lieguma mērķis ir nepieļaut to, ka administrators varētu gūt ienākumus juridiskās personas maksātnespējas procesā, no kura viņš atcelts prettiesiskas rīcības dēļ. Ievērojot administratoram likumā noteikto tiesību apjomu un uzdevumus maksātnespējas procesa ietvaros, tāds maksātnespējas procesa tiesiskais regulējums, kas ļautu administratoram gūt ienākumus arī gadījumā, ja viņš no juridiskās personas maksātnespējas procesa atcelts viņa pieļautas prettiesiskas rīcības dēļ, varētu nelabvēlīgi ietekmēt sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitātei un maksātnespējas procesa tiesiskumam. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētā lieguma mērķis ir veicināt sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskajam regulējumam un tā efektivitātei. Vienlaikus apstrīdētajā normā paredzētajam liegumam ir arī preventīva funkcija, proti, tas ļauj

⁷ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.2. punktu.

⁸ Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu un 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.3. punktu.

mazināt risku, ka administrators pārkāps maksātnespējas procesa tiesisko regulējumu un ļaunprātīgi izmantos viņam likumā noteiktās pilnvaras.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesiskajā regulējumā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam, kura nolūks ir veicināt maksātnespējas procesa efektīvu un tiesisku norisi un sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitātei, ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.⁹ Apstrīdētajā normā paredzētais liegums ir noteikts, lai nodrošinātu efektīvu un tiesisku juridiskās personas maksātnespējas procesa norisi un tādējādi aizsargātu parādnieka un kreditora tiesības un likumiskās intereses juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros, un lai veicinātu sabiedrības uzticēšanos tam, ka maksātnespējas procesa tiesiskais regulējums ir efektīvs un maksātnespējas procesi norit tiesiski. Tādējādi, pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

7. Noskaidrojot, vai tiesību normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, ir jāizvērtē, vai šis ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai tā leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un vai labums, ko sabiedrība gūst no pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par indivīdam nodarīto kaitējumu. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska.¹⁰

7.1. Izvērtējot to, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti personas pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, ir jāpārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt šos leģitīmos mērķus.¹¹

Nav šaubu, ka apstrīdētajā normā paredzētais liegums motivē administratoru izvairīties no prettiesiskas rīcības juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros. Turklāt šis liegums var veicināt sabiedrības pārliecību par maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitāti un administratoru rīcības atbilstību valsts un sabiedrības interesēm, jo administrators ir tiesīgs saņemt atlīdzību un tādējādi gūt labumu no juridiskās personas maksātnespējas procesa vienīgi tad, ja viņš šā procesa ietvaros rīkojies tiesiski un nav pieļāvis tādus pārkāpumus, kuru dēļ viņš būtu atceļams no konkrētā maksātnespējas procesa. Tādējādi likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

7.2. Tiesību normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.¹²

Tāds tiesiskais regulējums, kurā būtu noteikts tiesas pienākums veikt katra gadījuma individuālu izvērtējumu un noteikt apstrīdētās normas tvērumā nonākušam administratoram atlīdzību par atsevišķām juridiskās personas maksātnespējas procesā veiktajām darbībām vai likumā noteiktu samazināta apmēra atlīdzību (līdzīgi kā atlīdzību, kas saskaņā ar Maksātnespējas likuma 169. panta piekto daļu izmaksājama administratoram, kas atcelts pēc kreditoru sapulces ierosinājuma), ļautu administratoram

⁹ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.3. punktu.

¹⁰ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 26. punktu.

¹¹ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 19. punktu.

¹² Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 28. punktu.

gūt ienākumus arī gadījumā, ja viņš nav nodrošinājis juridiskās personas maksātnespējas procesa tiesisku norisi. Šāds tiesiskais regulējums nesniegtu sabiedrībai tikpat lielu pārlicību par maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitāti un atbilstību valsts un sabiedrības interesēm, kā arī nevarētu tikpat efektīvi motivēt administratoru ievērot normatīvo tiesību aktu prasības. Līdz ar to nav saudzējošāku līdzekļu, kas ļautu sasniegt apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

8. Lai noskaidrotu, vai sabiedrības ieguvums no pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par personai tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā nodarīto kaitējumu, ir jāņem vērā gan maksātnespējas procesa nozīme valstij un sabiedrībai, gan administratora amata īpatnības un apstrīdētās normas ietekme uz administratora tiesībām.

No vienas puses, kā jau minēts šā viedokļa 6.3. apakšpunktā, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Maksātnespējas likums paredz administratoram plašas pilnvaras juridiskās personas maksātnespējas procesā, citstarp pilnvarojot administratoru pārņemt parādnieka mantu un rīkoties ar to, pieņemt lēmumus, kas ietekmē kreditoru intereses, kā arī kļūt par faktiski vienīgo maksātnespējīgā komersanta likumīgo vadītāju (amatpersonu) ar visplašākajām tiesībām pieņemt lēmumus un slēgt darījumus. Satversmes tiesa ir arī norādījusi, ka administrators pilda valstij nozīmīgas funkcijas un viņa uzdevums ir nodrošināt maksātnespējas procesa efektivitāti un likumīgu norisi, savukārt maksātnespējas procesu ļaunprātīga izmantošana var negatīvi ietekmēt ekonomiku un radīt zaudējumus galvenajām tajā ieinteresētajām pusēm: uzņēmumiem, ieguldītājiem, darbiniekiem un valsts sektoram.¹³ Tādējādi, ievērojot maksātnespējas procesa nozīmi un administratoram piešķirtās plašās pilnvaras, administratoru darbības atbilstība normatīvo tiesību aktu prasībām vai, gluži otrādi, administratoru prettiesiska rīcība viņiem uzticētajos maksātnespējas procesos būtiski ietekmē valsts un sabiedrības intereses. Arī Saeima savā atbildes rakstā uzsver, ka efektīva un tiesiska maksātnespējas procesu norise ir svarīga valsts ekonomikas attīstībai.

No otras puses, apstrīdētā norma pilnībā liedz administratoram tiesības saņemt atlīdzību par darbībām, kas veiktas konkrēta juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 169. panta pirmo, otro, trešo un ceturto daļu administratora atlīdzības apmērs ir tieši atkarīgs no parādnieka mantas. Proti, administratora atlīdzība tiek noteikta procentuālā apmērā no parādnieka naudas līdzekļiem, kas atgūti juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros. Atkarībā no parādnieka mantas vērtības administratoram nosakāmās atlīdzības apmērs var būt ievērojams (piemēram, saskaņā ar Maksātnespējas likuma 169. panta trešās daļas 6. punktu par ieķīlātās parādnieka mantas pārdošanu, ja to ir veicis administrators un atgūtā summa pārsniedz 1 422 871 *euro*, administratoram nosakāma atlīdzība 39 342,29 *euro* plus 1 procents no kreditoram izmaksājamās summas, kas pārsniedz 1 422 871 *euro*). Turklāt maksātnespējas process var būt ilgstošs – Maksātnespējas dienesta 2021. gada ziņojumā norādīts, ka vidējais maksātnespējas procesa ilgums 2019. gadā bija 1,4 gadi, 2020. gadā – 1,6 gadi, bet 2021. gadā – 2. gadi.¹⁴ Tādējādi apstrīdētās normas tvērumā nonākušajam administratoram var tikt liegta atlīdzība par darbu, kas veikts vairāku mēnešu vai pat gadu garumā, un administratora nesaņemtās atlīdzības apmērs var būt ievērojams.

¹³ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.2. punktu.

¹⁴ Maksātnespējas kontroles dienesta 2021. gada ziņojums. Pieejams: <https://www.mkd.gov.lv/lv/media/2297/download> [skatīts 18.05.2022.].

Tomēr Satversmes tiesa ir secinājusi, ka administratora tiesības izvēlēties attiecīgo nodarbošanos kā savu profesionālo darbību un gūt no tās savai eksistencei nepieciešamos līdzekļus nevar aplūkot tikai viena maksātnespējas procesa ietvaros un ir jāņem vērā, ka administrators savu profesionālo darbību var realizēt secīgi vai pat vienlaikus vairākos maksātnespējas procesos.¹⁵ Turklāt Satversmes tiesa ir arī atzinusi, ka tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē.¹⁶

Maksātnespējas dienesta 2021. gada ziņojumā norādīts, ka vidējais maksātnespējas procesu skaits vienam administratoram 2020. gadā bija 18 procesi (4 juridiskās personas un 14 fiziskās personas maksātnespējas procesi), bet 2021. gadā – 17 procesi (4 juridiskās personas un 13 fiziskās personas maksātnespējas procesi).¹⁷ Tādējādi administrators, kurš apstrīdētajā normā norādīto iemeslu dēļ atcelts no viena konkrēta juridiskās personas maksātnespējas procesa, var saņemt atlīdzību citu viņa administrēto juridiskās personas maksātnespējas procesu, kā arī viņa administrēto fiziskās personas maksātnespējas procesu ietvaros.

Turklāt jāņem vērā arī tas, ka saskaņā ar Maksātnespējas kontroles dienesta apkopotajiem datiem 2019. gadā amata pienākumus veica 177 administratori, 2020. gadā – 176 administratori, bet 2021. gadā – 164 administratori. To administratoru, kuru rīcībā konstatēti pārkāpumi, proporcija pret kopējo administratoru skaitu ir būtiska, proti, 2019. gadā – 21 procenti, 2020. gadā – 26 procenti, bet 2021. gadā – 32 procenti.¹⁸ Tātad administratoru pieļautie pārkāpumi un nepieciešamība nodrošināt efektīvu un tiesisku maksātnespējas procesa norisi ir aktuālas problēmas.

No Maksātnespējas kontroles dienesta 2021. gada ziņojumā sniegtās informācijas izriet, ka tādu maksātnespējas procesu, kuros pārkāpumu dēļ ir nomainīts administrators, daudzums attiecībā pret aktīvo maksātnespējas procesa lietu skaitu ir neliels – 0,4 procenti 2019. gadā, 0,8 procenti 2020. gadā un 0,5 procenti 2021. gadā. Tomēr šie rādītāji var būt izskaidrojami ar „konsultē vispirms” principu, kas tiekot piemērots Maksātnespējas kontroles dienesta praksē. Atbilstoši šim principam, ja Maksātnespējas kontroles dienests konstatē, ka administratora pieļauts pārkāpums nav būtiski ietekmējis maksātnespējas procesu, dienests sniedz administratoram konsultāciju un izskaidro viņa rīcības nepareizību, nevis vēršas tiesā ar pieteikumu par administratora atcelšanu no maksātnespējas procesa. Maksātnespējas kontroles dienests 2019. gadā pieņēma 69 lēmumus par pārkāpumu atzīšanu, bet iesniedza tiesai tikai 23 pieteikumus par administratora atcelšanu. Līdzīgi statistikas dati ir sniegti arī par 2020. gadu (82 lēmumi par pārkāpumu atzīšanu un 36 pieteikumi par administratora atcelšanu) un 2021. gadu (73 lēmumi par pārkāpumu atzīšanu un 13 pieteikumi par administratora atcelšanu).¹⁹ Tādējādi no Maksātnespējas kontroles dienesta 2021. gada pārskatā sniegtās informācijas izriet, ka praksē administrators var netikt atcelts no juridiskās personas maksātnespējas procesa, ja viņa pieļautais pārkāpums nav būtiski ietekmējis maksātnespējas procesa norisi.

Ievērojot efektīva un tiesiska maksātnespējas procesa nozīmi valstij un sabiedrībai, kā arī apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma ietekmi uz administratoru un apstrīdētās normas piemērošanas praksi, ir secināms, ka sabiedrības ieguvums no pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par personai tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā

¹⁵ Sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 9.4. punktu.

¹⁶ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-27-01 24. punktu.

¹⁷ Maksātnespējas kontroles dienesta 2021. gada ziņojums. Pieejams: <https://www.mkd.gov.lv/lv/media/2297/download> [skatīts 18.05.2022.].

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Turpat.

nodarīto kaitējumu. Līdz ar to, pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Vienlaikus tiesībsargs vēš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka lietas vispusīgai un objektīvai izskatīšanai tiesa varētu pieprasīt no Maksātnešpējas administrācijas vai Maksātnešpējas kontroles dienesta papildu informāciju par administratora atlīdzības noteikšanas procesu un apstrīdētās normas piemērošanu praksē, par dienesta 2021. gada ziņojumā minētajiem statistikas datiem un „konsultē vispirms” principu, kā arī to, cik liela administratoru kopskaita daļa konkrēta gada ietvaros tika atcelta no maksātnešpējas procesa nevis pēc Maksātnešpējas kontroles dienesta, bet pēc citu Maksātnešpējas likuma 22. panta pirmajā daļā minēto subjektu iniciatīvas. Turklāt, lai vispusīgi un objektīvi izvērtētu apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesa varētu noskaidrot informāciju arī par to, vai praksē ir iespējami tādi gadījumi, kad apstrīdētajā normā paredzētā lieguma dēļ administrators nevar gūt pietiekamus ienākumus, kas nav mazāki par valsts noteikto minimumu.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Pumpišs Andris
Andris.Pumpiss@tiesibsargs.lv

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu